

หมู่บ้านศีลห้า: ความร่วมมือที่ต้องประสานยั่งยืน THE FIVE PRECEPTS VILLAGE: A COLLABORATION FOR SUSTAINABILITY

พระอธิการอำพน จารุโณ (ดาราสาสตร์)¹, พระพรสวรรค์ ฐิติญาโณ (ใจตรง)²
Phraathikan Amphon Jarupho (Darasas)¹, Phra Pornsawan Thitiyano (Jaitrong)²
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์¹
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus¹
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ²
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Sisaket Sangha College²
E-mail: Darasas11355@gmail.com

ได้รับบทความ: 12 พฤศจิกายน 2565; แก้ไขบทความ: 3 ธันวาคม 2565; ตอรับตีพิมพ์: 14 ธันวาคม 2565;

บทคัดย่อ

บทความนี้ เป็นการนำเสนอหลักการและแนวทางเกี่ยวกับศีล 5 เพื่อส่งเสริมหมู่บ้านศีล 5 กับความร่วมมือที่ยั่งยืนขององค์กรหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง กล่าวคือ ตามพระดำริสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้ามณฑลจากรย์ (ช่วง วรบุญโญ) ผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช ได้ให้คณะสงฆ์ทั่วประเทศผลักดันดำเนินโครงการหมู่บ้านศีล 5 เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายของคณะกรรมการรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ที่ให้หน่วยงานทั่วประเทศทุกระดับสร้างความปรองดองสมานฉันท์กับคนในชาติ ทั้งนี้เพื่อส่งเสริมให้คนในสังคมมีคุณธรรมจริยธรรมต่อการดำเนินชีวิต ไม่ละเมิดสิทธิกันและกัน ไม่เอารัดเอาเปรียบกันจึงนำยุทธศาสตร์ การสร้างค่านิยมและจิตสำนึกให้ประชาชนมีคุณธรรมจริยธรรม กับการส่งเสริมให้ประชาชนน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาพัฒนาคุณภาพชีวิต ควบคู่กับนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ ศีล 5 เพื่อใช้แก้วิกฤตปัญหาที่เกิดขึ้นกับสังคม อีกทั้งยังจะก่อให้เกิดการสร้างและพัฒนาคนให้ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข รมเย็น จึงจะได้อธิบายว่า หมู่บ้านศีล 5

คำสำคัญ: หมู่บ้านศีลห้า, ความร่วมมือ, ยั่งยืน

Abstract

This article aimed at presenting the principles and the approaches concerning the Five Precepts in Promoting the Five precepts Observation of the Villages with the sustainable cooperation of organizations and agencies involved: as the idea of Supreme Patriarch Somdejphramaharachamungalajarn (Chuang Varapunno) , he encouraged the sangha throughout the country to carry out the Project on Five Precepts Observation of the Villages to be relevant to the policy of National Council for Peace and Order (NCPO). Its policy was to encourage all the agencies in any level to build harmony and unity with the nationals to promote the morality and ethic for living their lives so as to neither violate the mutual rights nor take advantage of each other. Therefore, he brought the strategy on creating value and conscience to make people aware of morality and ethic including the principle of sufficiency economy to improve the quality of their lives along with the Buddhist doctrines: the five precepts for solving problems in the society leading to build and develop people to live their lives together in social inclusion peacefully and happily, so it deserved so-called Five Precepts Observation of the Villages.

Keyword: The Five Precepts Village, collaboration, sustainable.

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยในปัจจุบันได้เกิดขึ้น และขยายเป็นวงกว้าง มีผู้ที่ได้รับผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมตามมา ทำให้การดำรงชีวิตของมนุษย์เป็นไปด้วยความลำบาก ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้ล้วนส่งผลให้มนุษย์ต้องปรับสภาพไปตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ซึ่งทำให้มนุษย์ที่มีความเห็นแก่ตัว ไม่มีศีลธรรมอยู่ในจิตใจ เอาเปรียบกัน ใช้อำนาจ ความรู้ความสามารถกดขี่ข่มเหงกับผู้ที่อยู่ใต้อำนาจ ทำให้สังคมเกิดการแบ่งแยกเป็นกลุ่มต่าง ๆ เช่น คนรวยกับคนจน เจ้านายกับลูกน้อง เป็นต้น อีกทั้ง ทำให้เกิดการทุจริตคอร์รัปชันในทุก ๆ หน่วยงาน การทำผิดกฎหมายบ้านเมือง เกิดปัญหาอาชญากรรม ค้ายาเสพติด มั่วสุมอบายมุข ตลอดจนการฆ่าปล้นทรัพย์สินบ้าง ฆ่าข่มขืนบ้าง ฯ ที่กล่าวมาล้วนแต่เกิดจากมนุษย์ที่ไม่มีศีลธรรม นี่คือนิยามของปัญหาที่มนุษย์และชุมชน ตลอดจนสังคมประเทศชาติ ต้องตระหนักและหันมาแก้ไขเปลี่ยนแปลงปัญหาเหล่านี้อย่างจริงจัง

ประเทศไทยนั้นมีการนับถือพระพุทธศาสนาเป็นเวลายาวนาน โดยเป็นสถาบันหลักและเอกลักษณ์ของชนชาติไทย เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของคนไทยมาเป็นเวลานาน ซึ่งหลักคำสอนของพระพุทธศาสนานั้น มุ่งส่งเสริมให้มีการคิดอย่างมีเหตุผล และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข(คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2552: 2) ในการรักษาศีลจะทำให้คนหรือสังคมนั้นมีความสงบสุข

ร่มเย็น เพราะศิลปะเป็นข้อปฏิบัติในเชิงปฏิเสธเพื่อควบคุมความประพฤติทางกาย ทางวาจา ให้สงบเรียบร้อย เมื่อผู้รักษาศิลป์ มีความประพฤติเรียบร้อยทางกาย ทางวาจา ศีลย่อมกลายเป็นธรรม อันเป็นพื้นฐานของผู้รักษาศิลป์ เพื่อการพัฒนาคุณธรรมในระดับสูงขึ้นไป ฉะนั้น ผู้ที่ถือปฏิบัติตามศีลธรรม จะมีจิตใจที่ดี ไม่คิดร้ายต่อคนอื่น ไม่เบียดเบียนคนอื่น อันจะส่งผลให้ชุมชน สังคม ประเทศชาติ มีความสงบสุขร่มเย็น อยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืนต่อไปได้

หลักการของศีล ๕

พระพุทธเจ้าได้วางข้อปฏิบัติพื้นฐานสำหรับฆราวาสที่อยู่ครองเรือน เพื่อในการดำรงชีวิตอย่างสงบสุข ไม่มีการเบียดเบียน ไม่ทำตนและผู้อื่นเดือดร้อน มีอยู่ 5 ข้อ ดังนี้

1. เว้นจากปาณาติบาต คือ ไม่ทำลายชีวิต จับเอาสารว่า ความประพฤติหรือการดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นทางด้านชีวิตร่างกาย

2. เว้นจากอทินนาทาน คือ ไม่เอาของที่เขามิได้ให้ หรือไม่ลักขโมย จับเอาสารว่า ความประพฤติหรือดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นทางด้านทรัพย์สินและกรรมสิทธิ์

3. เว้นจากกาเมสุมิฉฉาจาร คือ ไม่ประพฤติผิดในกามทั้งหลาย จับเอาสารว่า ความประพฤติหรือการดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นทางด้านคู่ครอง บุคคลที่รักหวงแหน ไม่ผิดประเพณีทางเพศ ไม่นอกใจคู่ครองของตน

4. เว้นจากมุสาวาท คือ ไม่พูดเท็จ จับเอาสารว่า ความประพฤติหรือการดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นด้วยวาจาเท็จ โกหก หลอกลวง ตัดรอนประโยชน์หรือแกล้งทำลาย

5. เว้นจากของเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท คือ ไม่เสพของมึนเมาจับเอาสารว่า ความประพฤติหรือการดำเนินชีวิตที่ปราศจากความประมาทพลั้งพลาดมัวเมาเนื่องจากการใช้สิ่งเสพติดที่ทำให้เสียสติสัมปชัญญะ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2549: 769-770)

ศีล 5 พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงยกย่องว่าเป็นคุณธรรมสำคัญอย่างหนึ่งในสังคมมนุษย์ทรงแสดงว่าเป็นนิจศีล คือ ศีลที่พึงปฏิบัติเป็นประจำ เมื่อได้ทราบถึงความหมายของศีลได้อย่างถูกต้องแล้ว ศีล ถือว่าเป็นปกติของความเป็นคน ในการรักษาศีลจำเป็นต้องมีแรงบันดาลใจมากพอที่จะต้านกับกิเลสได้ กำลังใจเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อได้รับรู้ถึงผล หรืออานิสงส์ของการรักษาศีล

อานิสงส์ของการรักษาศีลโดยรวมนั้นก็จะสามารถส่งผลดีให้เกิดความเป็นอยู่ที่สงบเรียบร้อย มีความสุขทั้งในปัจจุบันและอนาคต ดังพุทธพจน์ในพระไตรปิฎก เมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าตรัสเทศนาโปรดอุบาสกอุบาสิกา ชาวตำบลบ้านปาฏลิกาม โดยสรุปได้ ดังนี้

อานิสงส์ข้อที่ 1 ย่อมได้โภคทรัพย์ใหญ่หลวง ซึ่งมีความไม่ประมาท เป็นต้น

อานิสงส์ข้อที่ 2 กิตติศัพท์อันดีงามย่อมกระฉ่อนไป

อานิสงส์ข้อที่ 3 เข้าไปหาบริษัทใด ๆ เช่น ชัตติยบริษัท พราหมณ์บริษัท คหบดีบริษัท

สมณบริษัท ย่อมเป็นผู้แก่กล้า ไม่เก้อเขินเข้าไปหาบริษัทนั้น ๆ

อานิสงส์ข้อที่ 4 ย่อมไม่หลงลืมสติ

อานิสงส์ข้อที่ 5 หลังจากตายแล้ว ย่อมไปบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์ (วิ.ม. (ไทย),5/285/99)

สำลี รักสุทธี กล่าวถึง ผลของผู้ปฏิบัติตามหลักการของศีลว่า ผู้รักษาศีล ศีลย่อมรักษาเราไม่ให้ตกในที่ชั่วนานอน พอสรุปได้ ดังนี้

ศีลข้อที่ 1 การไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิตนั้น ทำให้เป็นคนมีอายุยืน ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บมาเบียดเบียน ไม่มีใครคิดที่จะปองร้าย มีแต่คนรักคนเมตตาปราณี คอยโอบเอื้อเอื้อใจ และได้รับการสงเคราะห์ อนุเคราะห์อยู่เสมอ

ศีลข้อที่ 2 จะเป็นคนรักษาทรัพย์สินได้ดี ไม่มีใครคิดที่จะลักขโมย ไม่มีใครมาเอาไรต์เอาเปรียบ คอยโกงกิน มีแต่คนคอยช่วยเหลือ ให้ความช่วยเหลือ ดูแลทรัพย์สมบัติให้ ไม่ให้เกิดความเสียหาย ไม่ว่าจะเกิดภัยใด ๆ ก็ไม่อาจทำลายให้สูญสิ้น เช่น วาทภัย อัคคีภัย โจรภัย อุทกภัย เป็นต้น

ศีลข้อที่ 3 จะเป็นคนมีสุขภาพกาย สุขภาพใจดี ไม่พะวง ไม่กังวลกับลูกกับเมีย ลูกเมียไม่สร้างความลำบากใจ คนในครอบครัวมีความรักสามัคคีปรองดอง รักกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันสามภรรยาไม่นอกใจ ไม่มีใครมาทำให้กลัดกลุ้มเสียใจ คนที่อยู่ในความปกครองก็ว่านอนสอนง่าย มีภรรยาก็ไม่เป็นคนมักมากในกาม มีลูกก็เชื่อฟังอยู่ในโอวาท

ศีลข้อที่ 4 ทำให้เป็นคนพูดจาไพเราะมีวาทีศิลป์ พูดแล้วมีอำนาจ มีพลัง มีความคลั่งเหมือนมีมนต์ศักดิ์สิทธิ์อยู่ในวาจา พูดกับใครแล้วมีเสน่ห์ มีเสียงดังเสียงดีก้องกังวาน สดใส พลังเสียง ก้องดังไกลไม่แหบพร่า

ศีลข้อที่ 5 เป็นคนมีสติปัญญาดีเลิศ มีความคิดความอ่านเหนือกว่าคนทุศีลทั่วไป ร่างกายสะอาด สดใส ผิวพรรณเปล่งปลั่ง ไม่เป็นคนคิดมาก ไม่คิดฟุ้งซ่าน ไม่เป็นโรคประสาท โรคบ้า ไม่เป็นคนจู้จี้ขี้บ่น มีสติสัมปชัญญะมั่นคง ไม่ขี้หลงขี้ลืม (สำลี รักสุทธี, 2549: 120-121)

จากที่กล่าวมานั้น ถ้าบุคคลใดได้นำหลักศีล 5 หรือประเพณีปฏิบัติตาม ตั้งตนงดเว้นตามกรอบขององค์แห่งศีล ไม่ละเมิด กระทำลงไป ก็จะทำให้บุคคลนั้นมีความสุข มีความเจริญงอกงามในชีวิต ไม่ทำให้ตนเองและผู้อื่นได้รับความเดือดร้อน ไม่ลำบากใจ มีครอบครัวที่อบอุ่น สามัคคี ซื่อสัตย์ต่อกันและกัน แม้อยู่ต่อหน้าและลับหลังก็ตาม และยังส่งผลให้บุคคลนั้นเป็นผู้ที่มีสติปัญญารอบรู้ในหน้าที่การงาน สามารถแก้ไขปัญหาอุปสรรคได้ดี เป็นบุคคลที่น่ายกย่อง น่าเคารพนับถือสมกับเป็นคนที่ดีว่า “เป็นมนุษย์ที่ประเสริฐ”

ความเปลี่ยนแปลงของสังคมในสมัยปัจจุบันนี้ ทำให้มนุษย์มีคุณธรรมประจำตัวลดน้อยลงไปเรื่อย ๆ อาจจะพูดได้ว่า **ขาดคุณธรรม** ก็ไม่ได้ ซึ่งมีผลกระทบหลายด้าน เช่น ปล่อยตัวเอง ให้ดำเนินชีวิตไปตามความต้องการของกิเลสตัณหา ที่อยู่ในจิตใจ ทำให้เกิดความอยากได้ อยากมีอยากเป็นอะไรต่าง ๆ ที่กิเลสต้องการ จนทำให้ความขาดความยับยั้งชั่งใจ นึกคิดถึงความถูกต้อง ขอบธรรม ไม่พิจารณาถึงเหตุผล ไม่ยำเกรงต่อบาปอกุศล ไม่ละอายใจเมื่อทำความชั่ว ไม่กลัวกฎหมายบ้านเมือง ก่อแต่เวรภัยอย่างไม่สิ้นสุด ขาดข้อธรรมที่ดีที่สุด คือ “ขันติ” ไม่มีความอดทนต่อสิ่งที่มากระทบ ขาดความมีเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ฉะนั้น เมื่อคุณธรรมที่เป็นหลักในการส่งเสริมคุณความดีในตัวบุคคลลดน้อยลง ย่อมจะส่งผลให้เกิดการละเมิดศีล 5 ได้ ไม่สามารถควบคุมสติ ที่มีกาย วาจา ใจอยู่ในกรอบของศีล 5 อีกทั้ง ในปัจจุบันคนเรามักเข้าใจว่า การรักษาศีล 5 นั้น ทำได้ยากเพราะการดำรงชีวิตอยู่ทุกวันนี้ต้องเจอกับการละเมิดหรือทำผิดศีล 5 อยู่เสมอ อย่างเห็นได้ชัด เช่นการฆ่าสัตว์ เป็นต้น ซึ่งอาจจะพูดได้ว่า ความเข้าใจต่อการรักษาศีล 5 ของคนในปัจจุบันนั้น มุ่งแต่เอา

ความหมายที่ตรงประเด็นในหลักศีล 5 มากจนเกินไป จึงทำให้ตัวเองคิดว่าละเมิดศีล 5 ไปแล้ว อันที่จริงตามหลักของพระพุทธศาสนาสอนให้เรา “ไม่ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งทั้งหลายทั้งปวง” จนทำให้ตนเองขาดความมั่นใจและมีสติในการดำรงชีวิต แม้เหตุผลที่ว่ามาดังกล่าว ถึงความเข้าใจผิดต่อการละเมิดศีล 5 ของคนในปัจจุบัน แต่ก็เชื่อว่าความเข้าใจนั้นไม่ถูก เพียงแต่มุ่งเข้าใจในความหมายของศีลแต่ละข้อมากเกินไปและตรงประเด็นเกินไป จนทำให้มองหลักของศีล 5 ในด้านลบ หรือไม่กล้าที่จะรักษาศีลนั้นเลย ถ้ามองลึก ๆ เข้าใจแยกแยะเหตุและผลจะเห็นว่า องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณต่อสัตว์โลกอย่างหาที่สุดมิได้ พระองค์ทรงวางแนวทางของฆราวาสผู้ที่อยู่ครองเรือนมีเพียง 5 ข้อเท่านั้น คือ “ศีล 5” มี 1) ไม่ฆ่าสัตว์ 2) ไม่ลักทรัพย์ 3) ไม่ประพฤติผิดกาม 4) ไม่พูดเท็จ 5) ไม่ดื่มสุรา (น้ำเมา) ศีลทั้ง 5 ข้อนี้ ล้วนแต่มีองค์แห่งศีล หมายถึง ข้อพิจารณาว่า การกระทำในสิ่ง ๆ นั้น ละเมิดศีล 5 แล้วหรือไม่ ยกตัวอย่าง เช่น เราเดินไปเหยียบสิ่งมีชีวิตตายลงโดยที่เราไม่ได้เจตนาหรือตั้งใจ ลักษณะแบบนี้ก็ไม่เข้าข่ายว่าละเมิดศีล 5 เป็นต้น เพราะฉะนั้น การที่บุคคลใดจะละเมิดศีล 5 ก็ต้องมีเจตนาตั้งใจที่จะกระทำในสิ่ง ๆ นั้นจริง ๆ และคำว่าละเมิดศีล 5 นั้น ก็ต้องล่วงละเมิดโดยเจตนาทั้ง 5 ข้อ ถึงจะเข้าข่ายคำว่าละเมิดศีล 5 หมายความว่า ถ้าละเมิดศีลเพียง 1 ข้อ ก็ไม่ชื่อว่าละเมิดศีล 5 เพียงแต่ศีล 5 นั้น บกพร่องหรือต่างพร้อยไม่สมบูรณ์ เป็นต้น และสามารถที่จะประพฤติปฏิบัติกลับมาก่ออยู่ในกรอบแห่งศีล 5 ได้เช่นเดิม เพื่อที่จะรักษาชำระล้างบาป-อกุศลที่ทาลงไปให้เบาบางลงได้ เพราะฉะนั้นแล้ว เมื่อบุคคลในปัจจุบันได้เข้าใจความหมายของการรักษาศีลที่แท้จริงอย่างลึกซึ้งและมีเหตุผล ได้หันมาประพฤติปฏิบัติดำเนินชีวิตตามหลักศีล 5 อย่างมีสติปัญญา พิจารณาแยกแยะถูกผิด จะทำให้บุคคลนั้นมีคุณธรรม รู้รักสามัคคี แบ่งปันช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน และส่งผลให้หมู่บ้าน ชุมชน สังคม ตลอดจนถึงประเทศชาติ มีความสงบสุขร่มเย็น เจริญก้าวหน้าอย่างมั่นคงและยั่งยืนตลอดไป ซึ่งศีลมีความสำคัญ ดังนี้

1. “ศีลเป็นกำลังหาสิ่งเปรียบมิได้” หมายความว่า ศีลเป็นพลังและมีกำลังที่ยอดเยี่ยมไม่มีวัดดูอื่นใดที่จะมีกำลังเทียบเท่าได้ เพราะสามารถต่อสู้กำจัดกิเลสमार ผลักดันนำคนที่มีศีลให้บรรลุถึงสุคติโลกสวรรค์ และพระนิพพานได้

2. “ศีลเป็นอาวุธสูงสุด” หมายความว่า ศีลเป็นเครื่องประหารที่สามารถตัดสังกิเลสธรรมคือ สิ่งที่จะมาทำให้เกิดความเศร้าหมองใจได้ เพราะเมื่อมีศีลแล้วก็จะงดเว้นไม่ทำบาปทุจริตทางกายและทางวาจา อันเป็นเหตุให้เกิดความผ่องแผ้วทางใจ

3. “ศีลเป็นอารมณ์ประเสริฐสุด” หมายความว่า ศีลเป็นเครื่องประดับที่สำคัญและสามารถประดับได้ทุกคน และตลอดกาล เป็นคนที่น่าเข้าใกล้ น่ากราบ น่าไหว้นาคบหา น่าไว้วางใจเพราะมีเครื่องประดับดี คือ มีศีล

4. “ศีลเป็นเกราะที่น่าอัศจรรย์” หมายความว่า ศีลนี้สามารถป้องกันอันตราย ป้องกันศัตรู และป้องกันเวรภัยได้

5. “ศีลเป็นสะพานที่มีกำลังมาก” หมายความว่า ศีลเป็นสะพานพิเศษที่มีกำลังสำหรับเป็นฐานรองรับผู้คนในการข้ามห้วงน้ำใหญ่ในอบาย และห้วงน้ำใหญ่ในสังสารวัฏ ศีลจึงเป็นสะพานที่เหมาะสมสำหรับก้าวข้ามกิเลส และกองทุกข์ต่าง ๆ แล้วให้ถึงความพ้นทุกข์ได้โดยไมยาก

6. “ศีลเป็นกลิ่นหอมชั้นเยี่ยม” หมายความว่า ศีลนี้เป็นเหตุให้ผู้มีศีลรักษา มีชื่อเสียงหอมฟุ้งจรจายไปทุกทิศทาง ทั้งทวนลมและตามลม ทำให้ผู้คนทั่วไปนิยมนับถือ นำคบหาสมาคมจนถึงเข้ามากราบไหว้บูชาเพื่อเป็นสิริมงคล

7. “เป็นเครื่องลูบไล้อันประเสริฐ ซึ่งเป็นเหตุให้บุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยศีล หอมฟุ้งไปทั่วทุกทิศ” หมายความว่า ศีลนี้เป็นเครื่องลูบไล้ที่มีคุณค่าประเสริฐกว่าเครื่องลูบไล้ทั่วไป เพราะเมื่อลูบไล้ด้วยศีลคือ มีศีลประดับตัวประดับใจแล้ว จะทำให้ผู้นั้นหอมฟุ้งอบอวล มีชื่อเสียงเกียรติคุณจรไป

8. “ศีลเป็นข้าวห่อชั้นยอด” หมายความว่า ศีลเปรียบเหมือนข้าวห่อ ซึ่งคนเดินทางหรือคนทำงานนอกบ้านนิยมนำติดตัวไปด้วย เมื่อครั้งหิวขึ้นมาก็นำออกมาทานได้ คนผู้มีศีลก็เป็นเช่นนั้นเมื่อเดินทางไกลในสังสารวัฏ ก็จะไม่ลำบากในที่ที่ตนไป เพราะมีข้าวห่อคือศีลเลี้ยงตนตลอดกาล

9. “ศีลเป็นเสบียงเดินทางชั้นเยี่ยม” หมายความว่า ศีลนั้นนอกจากเป็น ข้าวห่อชั้นยอดแล้วยังใช้เป็นเสบียงอันยอดเยี่ยมสำหรับเดินทางในสังสารวัฏด้วย โจรผู้ร้ายก็แย่งชิงไม่ได้ เพราะไม่ใช่ เป็นของสาธารณะเหมือนเสบียงทั่วไป ทั้งหนุนให้ได้รับความสำเร็จในกิจที่ปรารถนาได้ทุกอย่าง

10. “ศีลเป็นพาหนะอันประเสริฐยิ่งนัก ซึ่งพาไปได้ทั่วทุกทิศ” หมายความว่า ศีลนี้สามารถนำพาให้เดินทางไปได้สะดวก เหมือนเดินทางด้วยยานพาหนะทั่วไป แต่ศีลนี้เป็นพาหนะ ที่วิเศษกว่า คือสามารถนำพาไปได้ทุกทิศทาง ไม่ว่าจะเป็นที่ควรไปหรือไม่ควรไป เมื่อพาไปแล้วก็ทำให้สะดวกสบายในทุกสถาน ถึงจุดหมายปลายทางที่ประสงค์ได้แน่นอน (พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช), 2558: 54-56)

พัฒนาการศีล ๕ กับสังคมไทย

เมื่อสังคมไทยเกิดปัญหามากมายในเรื่องการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมต่างๆ ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางปัญหามีช่องว่างระหว่างคนจนกับคนรวยมากขึ้นและเกิดการขัดแย้งกันในสังคม เช่น แนวคิดของประชาชนที่แตกต่างส่งผลให้เกิดความไม่สงบในสังคม หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาจึงมีความสำคัญยิ่งในสังคมไทย ที่จะเข้ามาเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของมนุษย์และพัฒนาชุมชน สังคม ให้มีความเจริญมั่นคง มีความสงบสุข ร่มเย็น โดยการนำหลักธรรมที่เป็นพื้นฐานของคนทั่วไปสามารถเข้าถึงได้ คือ ศีล 5 เพราะศีล 5 จะช่วยควบคุมพฤติกรรมต่างๆ ทางกาย วาจาให้เรียบร้อย ซึ่งเป็นการควบคุมตนให้ตั้งอยู่ในความไม่เบียดเบียนผู้อื่น (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2558: 175) สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (ช่วง วรปุณฺญ) ผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช ได้มีดำริและผลักดันให้คณะสงฆ์ทั่วประเทศ ดำเนินโครงการหมู่บ้านศีล 5 เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการปฏิรูปและพัฒนาสังคมไทยอย่างยั่งยืน และสอดคล้องกับนโยบายคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ได้ให้แนวทางในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยกระบวนการดำเนินโครงการจะเน้นการบูรณาการความร่วมมือทั้งองค์กรทางพระพุทธศาสนา หน่วยงานภาครัฐ การปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคประชาชน ซึ่งที่ผ่านมาหลายพื้นที่ในประเทศไทยสามารถสร้างรูปแบบการพัฒนาความปรองดองสมานฉันท์ด้วยหลักศีล 5 ที่ถือได้ว่าเป็นพื้นฐานของการสร้างความปรองดองสามัคคี ในชุมชนได้อย่างแท้จริง (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2557: 5) ศีลของผู้อยู่ครองเรือนหรือ ศีลของคฤหัสถ์ ได้แก่ ศีล 5 ซึ่งเป็นศีลสำหรับอุบาสกอุบาสิกาเรียกว่า “นิจศีล” บ้าง เพราะทุกข้อล้วนแต่ควรปฏิบัติตลอดเวลาเป็น

นิจ เรียกชื่อว่า “เบญจศีล” บ้าง เพราะจำแนกไว้ให้รักษากำหนด 5 ข้อ และเรียกชื่อว่า “มนุษยธรรม” บ้าง เพราะเป็นคุณธรรมพื้นฐานของความเป็นมนุษย์เป็นเครื่องจำแนกแยกแยะมนุษย์ให้ต่างจากสัตว์ทำให้มีความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบทั้งทางร่างกายและจิตใจ แต่ถึงกระนั้นก็ตามหลักการรักษาศีล จำต้องรู้ความหมายของคำว่า “ผิดศีล” ควบคู่ไปด้วย

ดังนั้น หลักศีล 5 ที่สังคมไทยได้ถือปฏิบัติกันมา ถึงการไม่เบียดเบียนทำร้ายชีวิตและร่างกาย ไม่ละเมิดต่อกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน ไม่ละเมิดต่อคุ้มครองของกันและกัน ไม่ใช่จากทำร้ายหลอกลวงและไม่คุกคามต่อความรู้สึกของผู้อื่น ด้วยความสูญเสียสติสัมปชัญญะ เนื่องจากยาเสพติดที่ทำให้เกิดความประมาท และไม่ไว้วางใจ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2562: 16) หลักการรักษาศีลก็หมายถึงการตั้งใจเจตนาที่จะงดเว้นจากการกระทำผิดในแต่ละข้อ ๆ ที่บัญญัติไว้ เรียกว่า “วิริติ” มีอยู่ 3 ข้อด้วยกัน คือ

1) สัมปัตตวิริติ ได้แก่ เจตนางดเว้นซึ่งเกิดขึ้นในทันทีทันใด ที่ประจวบกับเหตุที่จะทำให้เสียศีล หมายความว่า เดิมไม่ได้ตั้งใจว่าจะรักษาศีล ไม่ได้สมาทาน แต่เมื่อพบกับเหตุที่ตนจะล่วงศีลได้จึงคิดงดเว้นขึ้นมาในขณะนั้น เช่น เห็นสัตว์ที่พอจะฆ่าได้ คิดจะฆ่าแต่เว้นไม่ฆ่า ดังนี้ เป็นต้น

2) สมาทานวิริติ ได้แก่ การงดเว้นด้วยการสมาทาน หมายความว่า เราตั้งใจไว้ก่อนว่าเราจะรักษาศีล ครั้นไปพบเหตุการณ์อันชวนให้ล่วงศีลได้ ก็ไม่ล่วง เพราะถือว่าตนได้สมาทานศีลไว้จะล่วงก็เสียตาย กลัวศีลขาด จึงงดเว้นการล่วงศีล ดังนี้ เป็นต้น

3) สมุจเฉทวิริติ ได้แก่ การงดเว้นโดยเด็ดขาด หมายถึงการงดเว้นของที่ท่านผู้สันนิษฐานที่เรียกว่า พระอริยเจ้า ศีลห้านั้น คนจะล่วงได้ก็เพราะจิตมีกิเลส ทำให้อยากทำผิด ที่นี้พระอริยเจ้าท่านละกิเลสได้แล้ว จึงหมดปัญหาที่จะผิดศีล ไม่ผิดอีกแล้ว เพราะฉะนั้น ศีลของท่านจึงมีอยู่ตลอด ไม่มีเวลาขาด ไม่มีเวลาเศร้าหมอง (พระมหาสิทธิการ, 2543: 151)

ส่วนความหมายของคำว่า “ผิดศีล” นั้น ในทางพระพุทธศาสนา คุณ โทชนธ์ ได้กล่าวไว้ 4 ระดับ ดังนี้

1) คำว่า “ศีลขาด” หมายถึง การที่ผู้รักษาศีล ประพฤติล่วงละเมิดศีลครบร้อยละ 100 ผ่าฝืนทุกองค์ของศีล หาความบริสุทธิ์ของศีลไม่ได้ เหมือนกับเสื้อผ้าที่เปื้อนยุ่ยจนใช้นุ่งห่มไม่ได้

2) คำว่า “ศีลทะลุ” หมายถึง การที่ผู้รักษาศีล ประพฤติล่วงละเมิดศีลร้อยละ 50 ไม่ครบทุกองค์ของศีล เหมือนเสื้อผ้าที่ขาดวันปักปิดบังร่างกายไม่มี

3) คำว่า “ศีลต่าง” หมายถึง การที่ผู้รักษาศีล ประพฤติล่วงละเมิดศีลประมาณร้อยละ 30 รักษาได้บ้าง ไม่ได้บ้าง เหมือนเสื้อผ้าที่มีรอยต่างดำชัดเจน ใส่ได้แต่ไม่สวยงาม

4) คำว่า “ศีลพร้อย” หมายถึง การที่ผู้รักษาศีล ประพฤติล่วงละเมิดศีลประมาณร้อยละ 20 ไม่ได้ตั้งใจฝ่าฝืนข้อห้าม แต่ทำผิดเพราะความประมาทเลินเล่อ ความไม่รู้ เหมือนกับเสื้อผ้าที่มีจุดดำจาง ๆ ต้องตั้งใจมองจึงจะเห็นรอยต่างนั้น (คุณ โทชนธ์, 2545: 183)

พุทธทาสภิกขุ ได้อธิบายความหมายของศีลไว้ว่า ศีล หมายถึง ความเป็นปกติ หรือปกติภาวะตามธรรมดา หมายความว่า ทำทุกอย่างอยู่ตามหน้าที่ที่ควรจะทำ แต่อยู่ในภาวะปกติ คือ ไม่เดือดร้อนไม่กระวนกระวายไม่ระส่ำระสาย ไม่มีความสกปรกความเศร้าหมองใด ๆ เกิดขึ้น (พุทธทาสภิกขุ, 2539: 56-57) การ

ดำเนินชีวิตภายใต้กรอบศีล 5 ถือเป็นศีลขั้นพื้นฐานที่ทุกคนสามารถประพฤติปฏิบัติได้ เพื่อใช้เป็นบันไดที่จะนำไปสู่การพัฒนาหมู่บ้าน ให้เป็นหมู่บ้านศีล 5 ได้ตลอดถึงยกระดับการพัฒนาไปสู่ระดับสังคม ประเทศชาติต่อไป

การประพฤติปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าที่ทรงสั่งสอนไว้เป็นหลักให้ยึดถือปฏิบัติกันสืบมา คือ ศีล 5 ตั้งแต่ในสมัยสังคมอินเดีย จนกลายเป็นคุณธรรมขั้นพื้นฐานสำหรับนักบวชทั่วไป ศีล 5 มีความสำคัญมากในชีวิต โดยศีลเป็นสิ่งที่ควบคุมการแสดงออกทางกาย วาจา เนื่องจากพบว่า ผู้คนมากมายมีความสัมพันธ์กันไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง ศีลยังช่วยสร้างความเป็นอยู่และสังคมให้เรียบร้อย เกื้อกูลแก่การดำรงชีวิตและสามารถสร้างชีวิตที่งดงาม เพื่อบรรลุจุดหมายสูงสุดของชีวิตได้ (พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต), 2552: 24-25)

หมู่บ้านศีล ๕ กับความร่วมมือที่ต้องประสานอย่างยั่งยืน

เมื่อกล่าวถึง “หมู่บ้านศีล 5” ซึ่งมีความสอดคล้องกับนโยบายของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ที่มอบหมายภารกิจให้ส่วนราชการสร้างความปรองดองสมานฉันท์แก่ประชาชนในชาติให้เกิดความสงบสันติสุข มีความสามัคคีกลมเกลียวกัน โดยให้พุทธศาสนิกชนได้น้อมนำหลักศีล 5 มาประพฤติปฏิบัติในการดำเนินชีวิตประจำวัน ด้วยการให้ทุกภาคส่วนในประเทศร่วมมือกันเริ่มจากครอบครัว หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด เป็นต้น ในการนี้สิ่งที่จะทำให้หมู่บ้านนั้นเป็นหมู่บ้านศีล 5 ได้ ต้องอาศัยการพัฒนาในตัวบุคคลก่อนเป็นอันดับแรก ซึ่งพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวให้ข้อคิดไว้ว่า การที่จะพัฒนาประเทศให้สำเร็จผลดี บรรลุจุดหมายที่ต้องการได้อย่างแท้จริงนั้น จะพัฒนาทางด้านวัตถุอย่างเดียวไม่ได้ ยังจะทำให้เกิดปัญหาหลายอย่างตามมา (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2543: 135) การที่จะทำให้หมู่บ้านศีล ๕ เกิดขึ้นมาได้นั้นต้องมีแนวทาง มีกระบวนการประสานงานกับภาคีเครือข่ายหรือหน่วยงานที่มีความเกี่ยวข้อง โดยอาศัยความร่วมมือเข้ามามีส่วนร่วมต่อการพัฒนาหมู่บ้าน ให้เกิดพลังทั้งสามด้านขึ้นเรียกว่า “พลังบวร”

คำว่า บวร มาจากคำว่า บ้าน, วัด, โรงเรียน/ราชการ โดยใช้หลักการมีส่วนร่วม คือ “ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ ร่วมรับประโยชน์” ซึ่งมีการบูรณาการความร่วมมือจากหน่วยงานในพื้นที่ให้การสนับสนุนกับการดำเนินงานหรือกิจกรรมของชุมชน/หมู่บ้าน ส่งผลให้เกิดความสามัคคีและความร่วมมือร่วมใจกันปฏิบัติตามหลักศีลธรรม ๕ ข้อ คือ เว้นการฆ่า เว้นการขโมย เว้นการลวง-ละเมิด เว้นการโกหก เว้นการดื่นของเมา เป็นต้น โดยมีแนวทางในการประสานพลังบวรให้เกิดความร่วมมือกันอย่างยั่งยืน อาศัยวัด บ้าน โรงเรียน หน่วยงานราชการ ซึ่งมีผู้นำทุกระดับเน้นสร้างจิตสำนึกให้กับประชาชน บุคลากร หรือเด็กนักเรียนเยาวชน ให้มีคุณธรรมจริยธรรมต่อการดำเนินชีวิตร่วมกับสังคม ตามยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนชุมชนคุณธรรมด้วยพลังบวร ดังนี้ (กรมการศาสนา, 2563: 6)

ยุทธศาสตร์ที่ 1 สร้างค่านิยมและจิตสำนึกให้ประชาชนมีคุณธรรมจริยธรรม ดังนี้

- 1) ร่วมจัดทำแผนส่งเสริมคุณธรรมของชุมชน
- 2) ร่วมจัดทำธรรมนูญชุมชนคุณธรรม
- 3) ร่วมรณรงค์ส่งเสริมให้คนในชุมชนรักษาศีล ๕

- 4) ร่วมจัดกิจกรรมทางศาสนา/อบรมคุณธรรมจริยธรรมในวันสำคัญต่าง ๆ
- 5) จัดทำโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตเข้าวัดวันพระ สวดมนต์ รักษาศีล ๕
- 6) นำนักเรียนเข้าวัดในวันพระ ปฏิบัติธรรมในช่วงเข้าพรรษา
- 7) จัดกิจกรรมตามประเพณีและความเชื่อเพื่อถวายเป็นพระราชกุศลหรือเฉลิมพระเกียรติ
- 8) จัดอบรมให้ความรู้เรื่องศาสนพิธี และมารยาทชาวไทย
- 9) จัดอบรมเยาวชนภาคฤดูร้อน เข้าค่ายพุทธบุตร บวชศีลจาริณี

ยุทธศาสตร์ที่ 2 ส่งเสริมให้ประชาชนน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต ดังนี้

- 1) จัดประชุมหรือจัดวิทยากรมาบรรยายให้ความรู้เรื่อง ความพออยู่ พอกิน และพอเพียง
- 2) ส่งเสริมให้พระสงฆ์บรรยายธรรมเรื่อง ความพอเพียง ในวันพระหรือโอกาสอื่น ๆ
- 3) ส่งเสริมให้โรงเรียนจัดตั้งชมรมพอเพียง หรือการเก็บออมเพื่อเป็นทุนการศึกษา
- 4) แกนนำทุกส่วนร่วมจัดตั้งเวทีประชาคมให้ความรู้เรื่อง “การน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดี”

- 5) จัดกิจกรรมส่งเสริมการเก็บออมเงิน เช่น กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ กองทุนหมู่บ้าน
- 6) จัดตลาดนัดผลิตภัณฑ์ชุมชนคุณธรรม มาแลกเปลี่ยนในราคาถูก
- 7) จัดตลาดนัดพอเพียงในโรงเรียน นำผักที่เด็กปลูกมาจำหน่ายเพื่อเสริมรายได้

ยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนชุมชนด้วยพลังบวรที่ได้กล่าวมาข้างต้นนั้น ถือเป็นแนวทางของการเสริมสร้างให้คนในชุมชนหรือหมู่บ้านตลอดถึงนักเรียน บุคลากร ในหน่วยงานนั้น ๆ เกิดความเข้มแข็งในครอบครัว ชุมชน เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน เกิดจิตสำนึกที่ดี มีจิตอาสา สามารถทำให้หมู่บ้านสังคม และประเทศชาติ มีการพัฒนาสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน ประชาชนมีความสุข มีจิตใจที่ดี มีศีลธรรม ดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข เพราะอาศัยการประสานงานทั้งสามองค์กรจึงทำให้เกิดแรงผลักดันด้านจิตใจ ความคิดแรงกระตุ้นทางด้านปัญญาก็ส่งเสริมให้สูญเสียซึ่งความตระหนี่ความเห็นแก่ตัว ตลอดถึงทำให้ลดอัตตา คือความยังยึดติดในตัวตน ในศักดิ์ศรี ลาภยศ ซึ่งเหล่านี้เป็นบ่อเกิดให้คนมีความเห็นแก่ตัว เห็นประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าส่วนรวม ทำให้ผู้คนขาดศีลธรรม สังคมต้องมีการจัดระเบียบ เพื่อให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข (ยุทธนา เพียรเวช, 2548: 125) ฉะนั้นยุทธศาสตร์ทั้ง ๒ นับว่ามีความจำเป็นต่อการพัฒนาสังคมให้มีความสุขร่มเย็น ประชาชนดำเนินชีวิตภายใต้หลักศีล ๕ อย่างมีสติ มีความรอบคอบ ส่งผลให้ครอบครัว หมู่บ้าน สังคม มีความเจริญมั่นคงด้วยพลังบวรอย่างแน่นอน

สรุป

ศีล 5 ถือว่าเป็นพื้นฐานสำคัญยิ่งต่อการดำเนินชีวิต ในทางพระพุทธศาสนาได้แนะนำให้ประพฤติปฏิบัติ ทั้งในระดับตัวบุคคลตลอดถึงในระดับสังคม เพราะจะช่วยให้การดำเนินชีวิตที่อยู่ในกรอบฐานของศีล 5 นี้ เป็นไปในทางที่ถูกต้อง ทำให้ตนเองและผู้อื่นรู้สึกปลอดภัยอยู่เสมอ ซึ่งมีคุณค่ามากทางจิตวิญญาณ ก็เพราะว่า ศีล เป็นเครื่องมือที่จะช่วยให้มนุษย์พัฒนาพฤติกรรมตนเอง

และสังคมให้ดีขึ้น ทั้งนี้ก็ต้องอาศัยความร่วมมือจากผู้นำชุมชนในระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด และผู้นำประเทศ ตลอดจนหน่วยที่เกี่ยวข้องช่วยสนับสนุนส่งเสริมให้บุคลากรในสังกัดการดูแลของตนทุกระดับ มีจิตสำนึกร่วมรับผิดชอบสังคมร่วมกัน เกิดเป็นพลัง “บวร” คือ บ้าน วัด โรงเรียน ราชการโดยอาศัยการประสานงานจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมต่อประชาชนหรือบุคลากรในองค์กรให้มีคุณธรรม รู้บาป บุญคุณโทษ ตามแนวทางยุทธศาสตร์ คือ สร้างค่านิยมและจิตสำนึกให้ประชาชนมีคุณธรรมจริยธรรม และส่งเสริมให้ประชาชนน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยภายใต้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ “ศีล 5” อีกทั้งเพื่อสนองพระดำริของสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ (ช่วง วรปุญญ) ผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช ดำริให้คณะสงฆ์ทั่วประเทศผลักดันดำเนินโครงการหมู่บ้านศีล 5 เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ที่ให้หน่วยงานทั่วประเทศทุกระดับสร้างความปรองดองสมานฉันท์กับคนในชาติ ฉะนั้น ศีล 5 จึงเป็นปัจจัยหลักที่จะช่วยให้ชุมชน สังคมประเทศชาติ มีความปรองดองสามัคคีกัน และสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นในสังคมได้ ทั้งนี้เพราะได้รับความร่วมมือจากพลังบวรทั้งสามองค์กร ช่วยกันพัฒนาส่งเสริมให้คนในหมู่บ้านหรือชุมชนให้มีเข้มแข็ง ซึ่งเป็นบันไดขั้นแรกที่จะทำให้สังคมสงบสุขดำเนินชีวิตตามหลักศีล 5 จึงสมกับได้ให้ชื่อว่า “หมู่บ้านศีล 5 กับความร่วมมือที่ยั่งยืน”

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา. (2563). **แนวทางการดำเนินงานโครงการชุมชนคุณธรรมขับเคลื่อนด้วยพลังบวร**. กระทรวงวัฒนธรรม: กรมการศาสนา.
- คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2552). **พระไตรปิฎกศึกษา**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์รายวัน.
- คุณ โทจันทร์. (2545). **พระพุทธศาสนากับสังคมและวัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียน สโตร์.
- พุทธทาสภิกขุ. (2539). **ทาน ศีล ภาวนา**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สุภาพใจ.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต.). (2543). **พัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยจิตวิทยาแบบยั่งยืน**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2552). **ภูมิธรรมชาวพุทธ**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์บริษัท สหธรรมิก จำกัด.
- _____. (2558). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์ ในเครือบริษัท สำนักพิมพ์เพ็ทแอนด์โฮม จำกัด.
- _____. (2549). **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด.
- พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช). (2558). **ศีล 5 รักษาโลก**. กรุงเทพฯ: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- พระมหาสิทธิการ. (2543). **หลักสัจธรรมและธรรมศึกษาขั้นตรี**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ เลียงเชียงเพียรเพื่อพุทธศาสน์.
- ยุทธนา เพียรเวช. (2548). **พุทธศาสนอนอะไร ทำไม อย่างไร**. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.

- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2562). **ธรรมะฉบับเรียนลัด**. (พิมพ์ครั้งที่ 41). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์ ในเครือ บริษัท สำนักพิมพ์เพ็ทแอนด์โฮม จำกัด.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2557). **คู่มือการดำเนินงานโครงการสร้างความปรองดองสมานฉันท์ โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา “หมู่บ้านรักษาศีล 5”**. นครปฐม: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- สำลี รักสุทธี. (2549). **ศีลสุดยอดวินัยของศาสนาพุทธ**. กรุงเทพฯ: พัฒนาศึกษา.

